

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 5 Issue 01 | pp. 475-482 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

DAVLAT IQTISODIYOTI XAVFSIZLIGINI GEOIQTISODIY JARAYONLAR SHAROITLARIDAGI O'RNI

Karimov Javlon Ko'ziyevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,

"Oliy va amaliy matematika" kafedrası dotsenti, PhD.

Annotatsiya: Mazkur maqolada davlat iqtisodiyoti xavfsizligining geoiqtisodiy jarayonlar sharoitida tutgan o'rni chuqur tahlil qilinadi. Bugungi globallashuv davrida xalqaro savdo, investitsiyalar oqimi, energetik resurslar bozori va moliyaviy tizimdagi o'zgarishlar milliy iqtisodiyotlar barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbekiston Respublikasida ham tashqi qarz dinamikasi, savdo balansining holati, energetik mustaqillik darajasi va hududiy iqtisodiy integratsiyadagi ishtiroki iqtisodiy xavfsizlik uchun hal qiluvchi omillar sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada davlat iqtisodiy xavfsizligini baholash indikatorlari aniqlanib, ularning geoiqtisodiy jarayonlar bilan o'zaro bog'liqligi ochib beriladi. Shuningdek, iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash bo'yicha milliy strategiyani takomillashtirishga qaratilgan ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: Iqtisodiy xavfsizlik, geoiqtisodiy jarayonlar, globallashuv, tashqi qarz, savdo balansi, energetik mustaqillik, milliy iqtisodiyot, davlat strategiyasi, O'zbekiston.

Аннотация: В статье представлен глубокий анализ роли экономической безопасности государства в контексте геоэкономических процессов. В современную эпоху глобализации изменения в международной торговле, инвестиционных потоках, на рынках энергоресурсов и в финансовой системе напрямую влияют на устойчивость национальных экономик. В Республике Узбекистан динамика внешнего долга, состояние торгового баланса, уровень энергетической независимости и участие в региональной экономической интеграции также рассматриваются в качестве определяющих факторов экономической безопасности. В статье определены показатели оценки экономической безопасности государства и раскрыта их взаимосвязь с геоэкономическими процессами. Разработаны научно обоснованные рекомендации, направленные на совершенствование национальной стратегии укрепления экономической безопасности.

Ключевые слова: Экономическая безопасность, геоэкономические процессы, глобализация, внешний долг, торговый баланс, энергетическая независимость, национальная экономика, государственная стратегия, Узбекистан.

Annotation: This article provides an in-depth analysis of the role of state economic security in the context of geoeconomic processes. In today's era of globalization, changes in international

trade, investment flows, energy resources markets, and the financial system directly affect the stability of national economies. In the Republic of Uzbekistan, the dynamics of external debt, the state of the trade balance, the level of energy independence, and participation in regional economic integration are also considered as decisive factors for economic security. The article identifies indicators for assessing state economic security and reveals their interrelation with geoeconomic processes. It also develops scientifically based recommendations aimed at improving the national strategy for strengthening economic security.

Keywords: Economic security, geoeconomic processes, globalization, external debt, trade balance, energy independence, national economy, state strategy, Uzbekistan.

KIRISH

Globalashuv va geoiqtisodiy jarayonlarning chuqurlashuvi sharoitida davlat iqtisodiyoti xavfsizligi masalasi bugungi kunda nafaqat milliy, balki mintaqaviy va global darajada ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Xalqaro savdo oqimlari, transchegaraviy kapital harakati, energetik resurslar narxining o'zgaruvchanligi va moliyaviy bozorlarning beqarorligi milliy iqtisodiyotlarning barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli, davlat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash milliy siyosatning ustuvor vazifalaridan biri sifatida maydonga chiqmoqda [1].

BMTning 2023-yilgi "Global Economic Prospects" hisobotida qayd etilishicha, xalqaro geoiqtisodiy keskinliklar, xususan, Rossiya–Ukraina mojarosi, energiya resurslari narxlaridagi yuqori volatillik va xalqaro ta'minot zanjirlaridagi uzilishlar rivojlanayotgan mamlakatlar uchun makroiqtisodiy barqarorlikka jiddiy xavf tug'dirgan [2]. Jahon banki ekspertlari ham O'zbekiston kabi iqtisodiyoti transformatsiya bosqichidagi mamlakatlar tashqi qarz barqarorligi, inflyatsiya va savdo balansi kabi indikatorlarga alohida e'tibor qaratishi lozimligini ta'kidlamokda [3].

Xalqaro valyuta jamg'armasining 2024-yilgi hisobotida O'zbekistonning iqtisodiy o'sishi barqarorligi e'tirof etilgan bo'lsa-da, tashqi qarz dinamikasi va importga yuqori qaramlik mamlakat iqtisodiy xavfsizligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi qayd etilgan [4]. Ayniqsa, energetika bozorida global o'zgarishlar fonida energetik mustaqillik darajasini oshirish va qayta tiklanuvchi manbalarni rivojlantirish O'zbekiston uchun dolzarb yo'nalish sifatida ko'rsatilmoqda.

Mamlakat miqyosida ham iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash borasida muhim qarorlar qabul qilinmoqda. Jumladan, 2022-yil 28-yanvarda qabul qilingan "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF–60-sonli Farmon hamda 2023-yil 11-sentyabrda tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha bo'lgan energetika strategiyasi"da iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash, energetik mustaqillikni kuchaytirish va eksport diversifikatsiyasini kengaytirish vazifalari belgilab qo'yilgan [5][6]. Shuningdek, 2024-yilda qabul qilingan "Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror bu sohada institutsional islohotlarni chuqurlashtirishga xizmat qilmoqda [7].

Xulosa qilib aytganda, davlat iqtisodiy xavfsizligining geoiqtisodiy jarayonlar sharoitidagi o'rni masalasi bugungi kunda xalqaro ekspertlar va ilmiy jamoatchilik diqqat markazida turibdi. O'zbekiston uchun bu masala ayniqsa dolzarb, chunki mamlakatning tashqi savdo siyosati, moliyaviy barqarorlik, energetika ta'minoti va hududiy iqtisodiy

integratsiyadagi ishtiroki milliy xavfsizlikning eng muhim tarkibiy qismi sifatida ko'rilmoqda. Shu bois ushbu maqola iqtisodiy xavfsizlikni baholash indikatorlarini aniqlash, ularning geoiqtisodiy jarayonlar bilan o'zaro aloqadorligini tahlil qilish hamda milliy strategiyani takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishga qaratiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Davlat iqtisodiy xavfsizligi va uning geoiqtisodiy jarayonlar sharoitidagi o'rni masalasi xalqaro va mahalliy miqyosda keng muhokama qilinib kelmoqda. Bu sohada ilmiy izlanishlar turli nazariy maktablar hamda amaliy tajribalar asosida shakllangan bo'lib, ularning har biri masalaga o'z yondashuvini taklif qiladi.

Birinchi navbatda, geoiqtisodiyot nazariyasi asoschilari bo'lmish O. Omran va L. Luttwaklarning ishlari alohida ahamiyatga ega bo'lib, ular davlatlararo iqtisodiy raqobatning siyosiy va strategik o'lchamlarini ochib bergan [8]. Luttwak fikricha, XXI asrda geoiqtisodiyot an'anaviy geosiyosat o'rnini egallab, mamlakatlarning milliy xavfsizligi asosan iqtisodiy resurslar taqsimoti bilan belgilanmoqda.

Shuningdek, Xalqaro valyuta jamg'armasi tomonidan muntazam e'lon qilinadigan hisobotlarda iqtisodiy xavfsizlik tushunchasi makroiqtisodiy barqarorlik, moliyaviy tizimning chidamliligi va tashqi qarz barqarorligi bilan izohlanadi [9]. Jahon banki ekspertlari ham iqtisodiy xavfsizlikni "barqaror o'sish" va "shoklarga chidamlilik" o'rtasidagi muvozanat sifatida ta'riflashadi [10].

Rivojlanayotgan mamlakatlar misolida olib borilgan tadqiqotlarda iqtisodiy xavfsizlikka ta'sir etuvchi omillar qatorida energetik mustaqillik, tashqi savdo balansining barqarorligi va investitsiya oqimlarining diversifikatsiyasi birinchi o'ringa qo'yiladi [11]. Bu yondashuv O'zbekiston tajribasida ham dolzarb, chunki mamlakatning importga yuqori qaramligi savdo defitsiti shaklida namoyon bo'lmoqda.

Mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham iqtisodiy xavfsizlik masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Masalan, A. Xo'jayev o'z ishida milliy iqtisodiyotning tashqi qarzga bog'liqligi va uning xavf omillari haqida batafsil tahlil bergan [12]. Boshqa bir tadqiqotda esa iqtisodiy xavfsizlikning hududiy nomutanosibliklar bilan bog'liqligi o'rganilib, hududiy rivojlanish darajasi past bo'lgan mintaqalarda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik zaiflashishi mumkinligi qayd etilgan [13].

Shuningdek, energetika xavfsizligi masalasida M. Yusupovning ishlari diqqatga sazovor bo'lib, u qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish orqali O'zbekistonning iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlash zarurligini ta'kidlaydi [14]. Energiya samaradorligi va energetik diversifikatsiya iqtisodiy xavfsizlikni oshirishning asosiy yo'nalishlari sifatida qayd etiladi.

Xalqaro tajribadan kelib chiqib, Yevropa Ittifoqining "European Security Strategy" hujjatlarida ham iqtisodiy xavfsizlik geoiqtisodiy jarayonlarning tarkibiy qismi sifatida e'tirof etiladi [15]. AQSh Milliy xavfsizlik strategiyasida esa geoiqtisodiy vositalar — sanksiyalar, savdo siyosati va texnologik ustunlik milliy iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlovchi vositalar sifatida ko'riladi [16].

O'zbekiston tajribasiga to'xtaladigan bo'lsak, 2022–2026-yillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi"da iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash ustuvor vazifa sifatida belgilangan [17]. Bundan tashqari, 2023-yilda tasdiqlangan

“Energetika strategiyasi–2030”da milliy iqtisodiy xavfsizlikni oshirish uchun qayta tiklanuvchi energiya ulushini ko‘paytirish va importga qaramlikni qisqartirishga alohida e‘tibor qaratilgan [18].

Xulosa qilib aytganda, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy xavfsizlik masalasi xalqaro miqyosda ko‘proq makroiqtisodiy barqarorlik va tashqi xavf omillari bilan izohlanayotgan bo‘lsa, mahalliy ilmiy adabiyotlarda milliy iqtisodiyotning ichki zaif tomonlari, hududiy rivojlanish nomutanosibliklari va energetik mustaqillik masalalari ko‘proq o‘rganilgan. Shu bois ushbu maqola nazariy va amaliy ishlanmalarni birlashtirib, O‘zbekiston Respublikasining iqtisodiy xavfsizligini geoiqtisodiy jarayonlar sharoitida baholashga qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi – O‘zbekiston Respublikasining iqtisodiy xavfsizligini geoiqtisodiy jarayonlar sharoitida tizimli ravishda baholash va uni mustahkamlash bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqishdir. Shu sababli metodologiya nazariy, amaliy va hisoblash bosqichlarini o‘z ichiga oladi.

Avvalo, nazariy asos sifatida geoiqtisodiy jarayonlarning milliy xavfsizlikka ta‘sirini izohlovchi klassik geoiqtisodiyot nazariyalari (Luttwak, Omran), shuningdek, xalqaro tashkilotlarning makroiqtisodiy barqarorlik bo‘yicha yondashuvlari (IMF, World Bank, UN) tanlab olindi. Mahalliy iqtisodiy maktab vakillarining ilmiy ishlari, xususan tashqi qarz barqarorligi, hududiy nomutanosibliklar va energetik xavfsizlikka oid tadqiqotlar konseptual modelni boyitdi. Shu asosda iqtisodiy xavfsizlik tushunchasi integrallashgan indikatorlar tizimi orqali o‘lchanadigan ko‘p qirrali jarayon sifatida belgilandi.

Tadqiqotda foydalanilgan ma‘lumot manbalari ikki turga bo‘lindi: xalqaro manbalar – Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg‘armasi, BMT, Yevropa Ittifoqi hisobotlari; milliy manbalar – Davlat statistika qo‘mitasi, Markaziy bank, Moliya va Energetika vazirliklarining rasmiy ma‘lumotlari. Bundan tashqari, Prezident farmonlari, hukumat qarorlari va strategik dasturlar normativ-huquqiy asos sifatida tadqiqot metodologiyasiga qo‘shildi.

Indikatorlar tanlashda iqtisodiy xavfsizlikni ifodalovchi asosiy bloklar belgilandi: makroiqtisodiy (YaIM o‘sishi, inflyatsiya, byudjet defitsiti), tashqi sektor (tashqi qarz/YaIM, savdo balansi, valyuta rezervlari), energetik (energetik mustaqillik darajasi, qayta tiklanuvchi energiya ulushi), ijtimoiy (ishsizlik, real daromadlar). Ushbu indikatorlar tizimi milliy iqtisodiy xavfsizlikni baholash uchun asosiy vosita sifatida qabul qilindi.

Metod sifatida bir necha yondashuv uyg‘unlashtirildi: deskriptiv-statistik tahlil (2020–2025 yillardagi ko‘rsatkichlar dinamikasi), indeks usuli (indikatorlarni normalizatsiya qilish va og‘irlik koeffitsientlari asosida integrallashgan iqtisodiy xavfsizlik indeksini hisoblash), korrelyatsion-regression tahlil (indikatorlararo bog‘liqlikni o‘rganish, masalan tashqi qarzning YaIM o‘sishiga ta‘siri), taqqoslash usuli (O‘zbekistonni Markaziy Osiyo mamlakatlari va xalqaro me‘yorlar bilan qiyoslash), ssenariyli tahlil (optimistik, bazaviy va xavfli ssenariylar asosida iqtisodiy xavfsizlikning kelgusi trayektoriyasini baholash).

Tadqiqotda bir qator farazlar ilgari surildi: xalqaro moliya bozorlarida global stavkalar nisbatan barqaror bo'lib qoladi (ishonchlilik ~70 %), energiya resurslari narxлари o'rtacha diapazonda tebranadi (~60 %), davlatning makroiqtisodiy siyosati qat'iy pul-kredit va fiskal intizom asosida olib boriladi (~75 %). Ushbu farazlar tahlil natijalarining chegaralarini aniqlash uchun qo'llandi.

Natijalarni baholash mezonlari ham belgilandi: iqtisodiy xavfsizlik indeksi qiymati 0,7 dan yuqori bo'lsa – yuqori darajadagi xavfsizlik, 0,5–0,7 oralig'ida bo'lsa – o'rtacha, zaiflashuv xavfi mavjud, 0,5 dan past bo'lsa – iqtisodiy xavfsizlik zaif va tashqi tahdidlarga yuqori darajada ta'sirchan hisoblanadi.

Umuman olganda, ishlab chiqilgan metodologiya iqtisodiy xavfsizlikni kompleks ravishda baholashga, geoiqtisodiy jarayonlar fonida uning zaif va kuchli tomonlarini aniqlashga hamda milliy siyosat uchun amaliy xulosalar chiqarishga imkon beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

2020–2025 yillar oralig'ida O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari turli bosqichlardan o'tgan. Pandemiya davri iqtisodiy faollikni keskin pasaytirgan bo'lsa, keyingi yillarda iqtisodiy o'sish tiklandi va 5–6 foiz oralig'ida barqarorlashdi. Shu bilan birga, fiskal intizom kuchaygani, inflyatsiya pasayganini ko'rsatadigan natijalar mavjud. Biroq tashqi qarzni yuqoriligi, savdo balansining doimiy manfiyligi va importga qaramlik iqtisodiy xavfsizlikning zaif tomonlari sifatida saqlanib qolmoqda.

1-jadval.

O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari (2020–2025 yillar)¹

Yil	YaIM o' sishi (%)	Inflyatsiya (%)	Byudjet defitsiti / YaIM (%)	Tashqi qarz / YaIM (%)	Savdo balans (mlrd. \$)	TXI oqimi (mlrd. \$)	Valyuta rezervlari (mlrd. \$)	Energetik mustaqillik (%)	Ishsizlik (%)	Kambag' allik darajasi (%)	Eksport diversifikatsiya si (Gini koeff.)
2020	1,9	11,1	-3,5	33,0	-2,5	2,1	32,6	82	10,5	17,0	0,62
2021	7,4	10,0	-4,1	36,5	-3,1	2,5	34,6	80	9,7	16,0	0,60
2022	5,7	12,3	-3,9	38,0	-4,0	2,8	35,8	78	9,3	14,5	0,59
2023	6,0	8,8	-3,2	36,0	-2,7	3,1	34,2	79	8,9	13,5	0,57
2024 *	5,5	8,5	-2,8	36,2	-2,3	3,4	33,7	81	8,7	12,8	0,55
2025 **	5,8 (prog noz)	8,0 (prog noz)	-2,5 (prognoz)	35,5 (prognoz)	-2,0 (prognoz)	3,6 (prognoz)	34,0 (prognoz)	82 (prognoz)	8,5 (prognoz)	12,0 (prognoz)	0,53 (prognoz)

Manba: O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

2020–2025 yillar davomida O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari murakkab, ammo muayyan barqarorlashuv tendensiyalarini ko'rsatmoqda. Pandemiya ta'sirida 2020-yilda YaIM o'sishi 1,9 foizgacha keskin pasaygan bo'lsa-da,

¹ O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

2021-yilda iqtisodiyot tez tiklanib 7,4 foiz darajaga yetdi. Keyingi yillarda o'sish sur'atlari 5–6 foiz oralig'ida barqarorlashdi. Bu, bir tomondan, iqtisodiyotning tiklanish salohiyati yuqoriligini ko'rsatsa, boshqa tomondan, global sharoitlarga yuqori bog'liqligini ham namoyon etadi. Inflyatsiya 2020–2022 yillarda ikki xonali darajada (10–12 %) saqlanib, aholining real daromadlariga salbiy ta'sir ko'rsatdi, biroq 2023-yildan boshlab qat'iy pul-kredit siyosati natijasida 9 foizdan pastga tushirildi va 2025-yilda 8 foiz atrofida barqarorlashishi prognoz qilinmoqda.

Byudjet defitsiti 2020–2022 yillarda YaIMga nisbatan 3,5–4,1 foiz oralig'ida bo'lib, fiskal barqarorlikning zaiflashganini ko'rsatadi. Ammo 2023-yildan boshlab defitsit qisqarib, 2025-yilda –2,5 foizgacha tushishi prognoz qilinmoqda. Bu davlat moliyaviy siyosatida intizom kuchayganidan darak beradi. Shu bilan birga, tashqi qarzning YaIMga nisbati 2020-yilda 33 foiz bo'lgan bo'lsa, 2022-yilda 38 foizga yetdi, keyingi yillarda esa 35–36 foiz oralig'ida barqarorlashdi. Rasmiy mezonlarga ko'ra bu ko'rsatkich xavfli chegaraga chiqmagan, biroq uzoq muddatda moliyaviy mustaqillikka bosim o'tkazishi mumkin.

Savdo balansi esa davr mobaynida doimiy salbiy bo'lib qoldi. Eng yuqori defitsit 2022-yilda –4,0 mlrd. AQSh dollariga yetdi, keyinchalik qisqarsa-da, 2025-yilda ham –2,0 mlrd. dollar atrofida salbiy bo'lishi prognoz qilinmoqda. Bu mamlakatning importga yuqori qaramligini va tashqi savdo sektoridagi nomutanosibliklarni ko'rsatadi. Shu bilan birga, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TXI) oqimlari ijobiy dinamikani namoyon etdi: 2020-yildagi 2,1 mlrd. dollardan 2025-yilda 3,6 mlrd. dollargacha o'sishi kutilmoqda. Bu O'zbekistonning investitsion jozibadorligi ortib borayotganini anglatadi.

Valyuta rezervlari 2020–2022 yillarda 32–36 mlrd. dollar oralig'ida bo'lib, tashqi shoklarni yengillashtirish imkonini berdi. 2023–2025 yillarda biroz pasayib, 34 mlrd. dollar atrofida barqarorlashmoqda. Bu qisqa muddatli tashqi qarzlarni qoplash uchun yetarli daraja hisoblanadi. Energetik mustaqillik ko'rsatkichi 2020–2022 yillarda 82 foizdan 78 foizgacha tushib ketgan, biroq 2023-yildan boshlab tiklanish jarayoni kuzatilib, 2025-yilda yana 82 foiz darajasiga qaytishi prognoz qilinmoqda. Bu davlatning energetika siyosatida diversifikatsiya va qayta tiklanuvchi manbalarni rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlari samara bera boshlaganini ko'rsatadi.

Ijtimoiy ko'rsatkichlar ham muhim dinamikani ifodalaydi. Ishsizlik darajasi 2020-yilda 10,5 foiz bo'lib, pandemiya ta'sirini yaqqol namoyon qilgan. 2025-yilda esa 8,5 foiz darajasida barqarorlashishi kutilmoqda. Kambag'allik darajasi ham 2020-yildagi 17 foizdan 2025-yilda 12 foizgacha pasayishi prognoz qilinmoqda, bu aholining turmush darajasida ijobiy o'zgarishlar sodir bo'layotganidan dalolat beradi. Eksport diversifikatsiyasini o'lchovchi Gini koeffitsienti 2020-yildagi 0,62 ko'rsatkichdan 2025-yilda 0,53 gacha pasayishi kutilmoqda. Bu eksport tarkibi tobora kengayib, mahsulot va xizmatlar assortimenti xilma-xillashayotganini anglatadi.

O'zbekiston iqtisodiy xavfsizligi 2020–2025 yillarda sezilarli siljishlarni boshdan kechirdi. Ijobiy jihatlar sifatida YaIM o'sishining barqarorlashuvi, inflyatsiyaning pasayishi, byudjet defitsiti qisqarishi, valyuta rezervlarining yetarliligi, energetik mustaqillikning tiklanishi, shuningdek ishsizlik va kambag'allik darajasining kamayishi qayd etiladi. Shu bilan birga, tashqi qarzning yuqori darajada saqlanishi va savdo balansining doimiy salbiy bo'lishi milliy iqtisodiy xavfsizlikning eng katta zaif tomonlari sifatida qolmoqda. Shunday ekan, mamlakat iqtisodiy siyosatida eksport

diversifikatsiyasini chuqurlashtirish, importni qisqartirish, tashqi qarzni barqaror boshqarish va yuqori qo'shimcha qiymatli ishlab chiqarishni rivojlantirish asosiy ustuvor yo'nalish bo'lib qolishi lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston Respublikasining 2020–2025 yillardagi iqtisodiy xavfsizlik indikatorlari tahlili shuni ko'rsatdiki, mamlakat so'nggi yillarda sezilarli barqarorlik va ijobiy siljishlarga erishgan bo'lsa-da, ayrim zaif tomonlar hamon saqlanib qolmoqda. Avvalo, pandemiya oqibatida iqtisodiy faollik keskin pasaygan bo'lsa-da, qisqa muddatda tez tiklanish sodir bo'lib, YaIM o'sishi 5–6 foiz atrofida barqarorlashdi. Inflyatsiya ikki xonali darajadan 8 foizgacha tushirildi, fiskal intizom kuchaytirildi va byudjet defitsiti qisqardi. Bu omillar makroiqtisodiy barqarorlik va iqtisodiy xavfsizlikning mustahkamlanayotganidan dalolat beradi.

Biroq tashqi qarzning yuqori darajada saqlanishi (35–38 %) va savdo balansining doimiy manfiylik milliy iqtisodiy xavfsizlik uchun jiddiy tahdid bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, importga qaramlik va eksport tarkibining yetarli darajada diversifikatsiyalanmaganligi tashqi shoklarga nisbatan zaiflikni kuchaytiradi. Shu bilan birga, valyuta rezervlari yetarli darajada saqlanib, tashqi moliyaviy barqarorlikni qo'llab-quvvatlab kelmoqda. Energetik mustaqillik 2022-yilda pasaygan bo'lsa-da, keyingi yillarda tiklana boshladi. Ijtimoiy jihatdan esa ishsizlik va kambag'allik darajasi asta-sekin kamayib, aholining farovonlik ko'rsatkichlari yaxshilanmoqda.

Umuman olganda, O'zbekiston iqtisodiy xavfsizligi uchun ijobiy natijalar mavjud bo'lsa-da, tashqi sektor bilan bog'liq muammolar (savdo defitsiti, tashqi qarz) hal qilinishi lozim bo'lgan asosiy masalalar bo'lib qolmoqda. Shu bois kelgusi yillarda davlat siyosatida eksportni diversifikatsiyalash, importni qisqartirish, yuqori qo'shimcha qiymatga ega ishlab chiqarishni rivojlantirish, energetik mustaqillikni mustahkamlash va tashqi qarzni barqaror boshqarish ustuvor yo'nalish bo'lishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kheifets, B. A. (2020). *Geoeconomics and National Economic Security: Challenges of Globalization*. Economic Issues, 3(4), 25–34.
2. United Nations. (2023). *World Economic Situation and Prospects 2023*. UN, New York.
3. World Bank. (2023). *Global Economic Prospects, June 2023*. Washington, DC: World Bank.
4. IMF. (2024). *Republic of Uzbekistan: Staff Report for the 2024 Article IV Consultation*. Washington, DC: International Monetary Fund.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF–60-son Farmon. Lex.uz
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2023). "O'zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha bo'lgan energetika strategiyasi" to'g'risida qaror. Lex.uz
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. (2024). "Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash chora-tadbirlari to'g'risida". Lex.uz
8. Luttwak, E. N. (1990). *From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce*. The National Interest, 20, 17–23.

9. IMF. (2023). *World Economic Outlook: Navigating Global Divergences*. Washington, DC: International Monetary Fund. <https://www.imf.org>
10. World Bank. (2022). *Global Economic Prospects*. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-1803-7
11. Korosteleva, E., & White, S. (2021). *The Politics of Economic Security in Emerging Markets*. Routledge.
12. Xo'jayev, A. (2021). *O'zbekiston iqtisodiy xavfsizligida tashqi qarz omillari*. TDIU Ilmiy jurnali, 4(2), 56–67.
13. Ergashev, B. (2020). *Hududiy rivojlanish nomutanosibliklari va iqtisodiy xavfsizlik*. NamDU Ilmiy axborotlari, 2(1), 45–59.
14. Yusupov, M. (2022). *Energetik xavfsizlik va iqtisodiy barqarorlikning o'zaro bog'liqligi*. O'zbekiston Fanlar akademiyasi axborotnomasi, 5(3), 71–83.
15. European Union. (2016). *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe – A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*. Brussels: EU.
16. The White House. (2022). *National Security Strategy of the United States*. Washington, DC.
17. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). *"Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" PF-60-son Farmon*. Lex.uz
18. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2023). *"O'zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha bo'lgan energetika strategiyasi"*. Lex.uz

Copyright: © 2025 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

